

Emlékezés Hekler Antalra (1882-1941), a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjára

Remembering Hekler Antal (1882-1941), Full Member of the Hungarian Academy of Sciences

Hekler Antal művészettörténész, régész, egyetemi tanár a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja 1882. február 1-én született Budapesten Hekler Elek és Kralovánszky Vilma gyermekeként. Kétszer kötött házasságot. Első felesége Kiss Ilona Hermina volt, akit 1907. november 21-én Budapesten vett nőül. Házasságukat 1930-ban bontották fel. Második felesége Leblanc Lujza Ernesztina volt. Hekler Antal 1941. március 3-án hunyt el Budapesten.

Származása, tanulmányai

Hekler Antal alsó- és középfokú iskoláit Németországban végezte 1899 és 1903 között, a Budapesti Tudományegyetemen jogot hallgatott, majd államtudományi doktorátust szerzett. Egyetemi évei alatt megtett olaszországi és görögországi utazásai hatására döntött a művészettörténet, azon belül is a klasszika-archeológia tanulmányozása mellett Beöthy Zsolt és Riedl Frigyes irodalomtörténész akadémikusok ösztönzésére. 1904-06-ban Párizsban majd Münchenben a műkénéi kutatásai nyomán világhírűvé vált és a kor egyik legnagyobb antik művészettörténész szaktekintélyének számító Adolf Furtwängler mellett tanult művészettörténetet és klasszika-archeológiát.

Bölcsész doktori disszertációja (*Römische weibliche Gewandstatuen*) a római női arcképszobrászzattal foglalkozott, annak első magyar nyelvű, átfogó feldolgozását adta. Az antik portréművészetről írt műve négy nyelven is megjelent, többek között ennek honoráriumára tette lehetővé, hogy 3 hónapra Olaszországba utazzon további tanulmányútra. 1913-ban Kis-Ázsiában, 1933-ban, 1935-36-ban ösztöndíjjal Görögországban végzett kutatásokat.

1911-ben a budapesti egyetemen a klasszika-archeológiából magántanári képesítést nyert, s kinevezték a klasszika-filológia első egyetemi előadójává, majd 1918. szeptember 18-án a művészettörténet nyilvános rendes tanára lett. 1914 és 1919 között a Képzőművészeti és Rajztanárképző Főiskolán is tanította az ókori művészettörténetet. Állami alkalmazottként 1905-06-ban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban gyakornok, 1906-07-ben segédfogalmazó. 1907-től a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtarának segédőre, 1911-14 között őre lett.

Magyarországon a római Pannonia provincia művészetének kutatása keretében 1908 és 1912 között ásatásokat végzett Dunapentelén. Hampel József régész akadémikus halála után (1913), saját kérésére a Szépművészeti Múzeum antik plasztikai osztályára helyezték át (itt kapott helyet a Hampel által összeállított gipszöntvény-gyűjtemény), 1914-1918 között az osztály vezetőjeként rá hárult a gyűjtemény megszervezésének feladata. Múzeumi munkálkodása során jelentős műtárgygyarapítási tevékenységet folytatott és jól kirajzolódott tudósi szakértelme mellett megnyilvánuló intézmény- és közösség-szervező képessége. Újra

rendezte az antik gyűjteményt, felállította a gipsz szobormásolatokat, majd elkészítette azok katalógusát.

Távlati célja és tudósi munkásságának nagy álma egy dél-anatóliai (kilikiai) kutatóállomás létrehozása volt, ahol egykori mestere, Adolf Furtwängler műkénéi ásatásainak mintájára szervezhetett volna kutatásokat. Az első változatában Athénban létesítendő magyar intézet terve az első világháború előestéjén született meg, kormányzat részről legfőbb támogatója Berzeviczy Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia újonnan megválasztott elnöke volt. A kezdeményezés a Tisza-kormány bukása miatt meghiúsult, de Tisza második miniszterelnökségének idején, 1914-ben újra napirendre került. Hekler Antal barátjával és rendszeres „utazótársával” Gróf Klebelsberg Kunóval ezen cél érdekében szervezte meg a konstantinápolyi Magyar Intézetet, melynek Hekler igazgatója lett (megjegyzendő, hogy az igazgatói posztra az akkor már akadémikus bizantinológus Darkó Jenőt és Pósta Bélát, a kolozsvári egyetem régészeti tanszékének vezetőjét is számításba vették korábban). Az intézet mindazonáltal a világháború miatt csak rövid ideig működhetett 1917 és 1918 között. Hekler kis-ázsiai kilikiai ásatások megindítására vonatkozó terve a későbbiekben sem valósult meg.

A Tanácsköztársaság idején eltávolították az egyetemről és visszahelyezték a Szépművészeti Múzeumba, de a proletárdiktatúra bukása után ismét visszakerült az egyetemre. 1928-29-ben a bölcsészettudományi kar dékánja volt. Oktatóként is kiemelkedett szuggesztív előadásaival, a korban (1908-tól) újjáépítésnek számító vetített képekkel színesített népszerűsítő előadásaival. Az egyetem mellett nagy hallgatóság előtt tartott népszerűsítő előadásokat a Magyar Nemzeti Múzeumban és különböző szabadegyetemeken. Művészettörténész generációk egész sorának keltve fel érdeklődését. Előadásai (kéz- és gépiratos előadásvázlatok) tanítványai gondozásában és kiadásában fennmaradtak, oktatói munkájának lenyomataként azokat ma a Művészettörténeti Intézet adattára őrzi.

Közösségszervezőként is kimagasló tevékenysége nyomán, ellátta a Budavári Tudományos Társulat Kiadványai című sorozat, 1925-től haláláig az Archaeologiai Értesítő szerkesztői feladatát. Kiemelkedő szerepet töltött be a tudományos közéletben is. A Magyar Tudományos Akadémia 1920. május 5-én levelező, 1934. május 11-én rendes tagjává választotta. Első akadémiai székfoglalója (*A klasszicizmus jelentősége és térfoglalása az ókori művészetben*) 1921. február 7-én, második székfoglalója (*A magyarországi barokk szobrászat európai helyzete*) 1935. február 11-én hangzott el. Az előadások tematikája is jól mutatja, hogy – bár fő kutatási területét az ókori művészet, ezen belül a szobrászat jelentette – tudományos érdeklődése és előadói palettája folyamatosan fejlődött és idővel kiterjedt az egyetemes és a magyar művészettörténet további korszakaira is. Elmélyülten foglalkozott Michelangelo és Leonardo da Vinci munkásságával, rendes tagsági akadémiai székfoglalóját pedig már a barokk szobrászatról tartotta.

1935-től a Kisfaludy Társaság rendes, 1938-tól a Német Tudományos Akadémia levelező, 1939-től a Pápai Tudományos Akadémia levelező tagja volt. Számos európai szervezet a tagjai közé választotta. 1937-től az Athéni Régészeti Társulat tiszteletbeli, a német és az osztrák régészeti intézet rendes, a holland és a bolgár régészeti intézet levelező tagságával ruházták fel. 1927-től haláláig ő töltötte be az Országos Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat másodelnökségét. Tudományos közösségszervezői tevékenységén túl kiemelt érdeme, hogy a magyar műalkotásokat európai keretek között mutatta be. A klasszika-archeológia számos új módszerét honosította meg hazánkban, ösztönzésére és irányításával indult meg a hazai reneszánsz alap kutatás és számos barokk témájú feldolgozás.

Több kitüntetésben részesült, melyek közül kiemelkedik a görög királyi Phoenix rend, a II. osztályú Magyar Érdemkereszt. 1930-ban Corvin-koszorút kapott.

Hekler Antal 1941. március 3-án hunyt el Budapesten.

Hekler Antal főbb munkái

- *Die Bildniskunst der Griechen & Römer*, Stuttgart, Hoffmann 1912.

[online: <https://archive.org/details/diebildniskunst00hekl/page/n7/mode/2up?view=theater>]

angolul: London, 1912., franciául: Párizs, 1913.;

-- angolul: *Greek and Roman portraits*. London, W. Heinemann 1912, és *Greek and Roman portraits*. New York, G. P. Putnam's Sons, 1912;

-- franciául: *Portraits antiques*. Paris, Hachette et Cie, 1912 [1913];

-- magyarul: *Görög és római arcképszobrászat*. Budapest, Hornyánszki Viktor császári és királyi udvari könyvnyomdája 1913.

- *A szobrászati stílus problémái*. Budapest, Országos Magyar Királyi Képzőművészeti Főiskola kiadása (a Képzőművészeti Főiskolán tartott előadások nyomán); Hornyánszky 1915.

- *Isteneszmény és portrait a görög művészetben*. (Előadás a konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet 1917 május 5-iki ülésén) Budapest–Konstantinápoly, Konstantinápolyi Magyar Tudományos Intézet; Franklin-Társulat Nyomdája 1917.

-- németül: *Götterideale und Porträts in der griechischen Kunst*. (Vortrag, gehalten in der Sitzung des Ungarischen Wissenschaftlichen Instituts in Konstantinopel am 5. Mai 1917.) Budapest-Konstantinopel: Ungarisches Wissenschaftliche Instituts in Konstantinopel; Druck des Franklin-Vereins, 1917.

- *A klasszicizmus jelentősége és térfoglalása az ókori művészetben*. (Akadémiai székfoglaló értekezés. Felolvastatott a M. T. Akadémia II. osztályának 1920 február 7-iki ülésén) Budapest, Budavári Tudományos Társaság; Apostol-nyomda részvénytársaság 1921.

-- németül: *Ausbreitung und Bedeutung des Klassizismus in der antiken Kunst*. (Antrittsrede, gehalten in der Ungarischen Akademie der Wissenschaften am 7. Februar 1920.)

- *Pheidias művészete*. Budapest, Pantheon Irodalmi Intézet Részvénytársaság kiadása; „Globus” Nyomdai Müintézet R.-T. 1922.

-- németül: *Die Kunst des Phidias*. Stuttgart, Verlag von Julius Hoffmann; Druck Hoffmannsche Buchdruckerei Felix Kraus, 1924.

- *Michelangelo*. Budapest, Franklin-Társulat kiadása; Franklin-Társulat Nyomdája 1926.

- *Leonardo da Vinci*. Budapest, Magyar Irodalmi Társaság; Pécs, Dunántúl Egyetemi Nyomda 1927.

- *Antik művészet*. Budapest, A Könyvbarátok Szövetsége; Királyi Magyar Egyetemi Könyvesbolt; Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1931.

- *A középkor és a renaissance művészete*. Budapest, A Könyvbarátok Szövetsége Kiadása; Királyi Magyar Egyetemi Könyvesbolt, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1932.

- *Az újkor művészete*. Budapest, A Könyvbarátok Szövetsége Kiadása; Királyi Magyar Egyetemi Könyvesbolt, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1933.

- *A magyar művészet története*. Budapest, Magyar Könyvbarátok kiadása; Királyi Magyar Egyetemi Könyvesbolt, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda 1934.

[online: <https://mek.oszk.hu/10500/10506/10506.pdf>]

-- németül: *Ungarische Kunstgeschichte*. Berlin: Gebr. Mann Verlag, 1937.

- *Művészettörténeti tanulmányok. Hekler Antal válogatott kisebb dolgozatai*. (Kiadás és a kiadványban szereplő életrajz: Láng Nándor) Budapest, Magyar Tudományos Akadémia 1942.

Felhasznált irodalom

Oroszlán Zoltán: Emlékezés Hekler Antalra. Elmondott az O. M. Régészeti és Művészettörténeti Társulat 1940. évi június hó 26-án tartott közgyűlésén *Archaeologiai Értesítő* III. folyam (1940) 1-2. sz. 101-115.

Heckler Antal irodalmi munkássága. (összeállította: Erdélyi Gizella). *Archaeologiai Értesítő* III. folyam I. 1940. 1-2. sz. 101-115. 116-123. p.

Láng Nándor: Heckler Antal élete és munkássága. *Budapesti Szemle* CCLXIII (1942); 771. sz. 65-92.

Entz Géza: Gerevich Tibor és Hekler Antal emlékezete. *Archaeologiai Értesítő* CX. (1983) 1. sz. 125.

Tóth Gábor: Az első külföldi magyar tudományos intézet. (Konstantinápoly, 1916-1918.), *Századok* CXXIX. (1995), 6. sz. 1380-1395.

Nagy Árpád Miklós: *Classica Hungarica* (I). A Szépművészeti Múzeum Antik gyűjteményének története a kezdetektől 1929-ig. *Holmi* XIX. (2007) IV. 4. sz. 469-485.
<http://www.holmi.org/2007/04/nagy-arpad-miklos-classica-hungarica-i-jegyzetek>

Ugry Bálint– Markója, Csilla: Hekler Antal (1882-1940). *ENIGMA*, 29 (110). 2022, 5-53.
[online: <https://real.mtak.hu/160522/1/1657.pdf>]

dr. Kelemen Miklós egyetemi docens,
Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Államtudományi- és Nemzetközi Tanulmányok Kar,
Állam- és Jogtörténeti Tanszék
e-mail: Kelemen.Miklos@uni-nke.hu